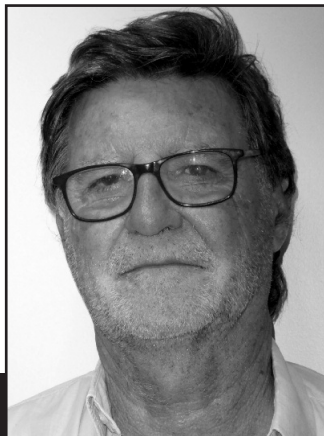

La difícil sostenibilitat del model econòmic balear

Joan MIR i OBRADOR

Es pot dir que l'esquerra sempre ha tingut posicions contràries al model turístic o, directament, contra l'activitat turística. Aquesta oposició, rotunda o matisada segons els casos, s'ha manifestat en cada moment amb arguments diferents, que han contestat sovint als favorables al *desarrollisme* basat en el monocultiu turístic.

Precisament, durant les primeres fases de l'incipient fenomen anomenat *boom turístic*, que podríem situar en els anys 60 i 70 del segle xx, les principals veus d'alarma centraren les crítiques en el caràcter precari que representava posar tots els ous de l'economia dins la cistella del turisme. Els arguments que es donaren estaven basats en la consideració del turisme com a producte de consum superflu i prescindible, que desapareixeria sobtadament si, posem per cas, els països emissors es veien implicats o afectats per una guerra o qualsevol altra crisi greu.

Aquestes posicions foren rebatudes per Miquel Alenyar en el seu llibret *Una política econòmica per a les Illes Balears*. La tesi d'Alenyar deia que, donades les comparativament altes rendes que produïa treballar en l'activitat turística (bars, restaurants, tendes de *souvenirs*, taxis, agències de viatges, etc.), era impossible parar l'allau de joves que deixaven l'agricultura i altres quefers per anar a parar al turisme. I els altres sectors, com la construcció (paleta a l'hivern i cambrer a l'estiu), o la indústria (sabates, ceràmica, bijuteria...) resistien perquè es relacionaven amb el turisme. Record la ingenuïtat d'un conseller d'Agricultura que preconitzava la diversificació amb "cultius d'excel·lència com els hivernacles d'Almeria"; ignorava, aquell bon home, que la mà d'obra agrícola d'Almeria estava disponible per la inexistència de cap altra activitat realment productiva i rendible. El turisme feia impossible a les Balears una experiència com la d'Almeria.

Però l'evidència que el turisme era un sector sòlid i no precari (i, per tant, que el monocultiu turístic era sostenible) arribà amb les crisis de l'encariment del petroli dels anys 70. Les Balears i el seu turisme patiren, com arreu, però resistiren les envestides millor que altres economies

més diversificades: les Balears assoliren durant la crisi la primera posició a Espanya en renda per càpita! L'economia de les Balears retrocedí, però retrocedí menys que les altres regions, i això les féu pujar en el rànking de riquesa. El turisme es demostrà un sector molt resistent davant les crisis. Els treballadors europeus (britànics, alemanys, francesos, italians, nòrdics, etc.) retallaven algunes despeses, però no les vacances mediterrànies.

Els anys del *boom* turístic foren anys de creixement intens i, en bona part, socialment equilibrat perquè repartia molta riquesa a molta gent. Els turistes, amb un poder adquisitiu comparativament alt, sortien dels hotels i gastaven i es divertien (els famosos *picadors* aprengheren ràpidament a globalitzar-se!).

La fiscalitat espanyola era rudimentària, i el turisme proporcionà capital als balears de tal manera que, si originàriament gran part del negoci estava en mans de *tour-operadors* estrangers, aviat passà a mans dels indígenes i aparegueren les grans companyies hoteleres mallorquines que avui tot el món coneix.

Si les Balears haguessin tingut el control sobre els propis recursos (i no la progressiva depredació fiscal per part de l'estat), probablement s'hauria produït un fenomen corrector contra el desenvolupament insostenible, que a tot el món és conegut com a *balearització*. La voracitat fiscal de l'estat espanyol ha estat un factor molt contrari a la sostenibilitat del model econòmic balear.

Aquí és necessària una disgressió: l'aprofitament (fins i tot salvatge) d'un recurs que apareix sobtadament i enriqueix el país no té els mateixos efectes (quant a sostenibilitat) quan hi ha un desenvolupament autocentrat que quan les polítiques miren cap a fora del país. Dos exemples clars d'això són:

- Anglaterra amb el seu carbó (i la consegüent industrialització) aprofità els seus recursos per desenvolupar-se i, finalment, netejar els rius, que havien estat els més contaminats del món.
- El Perú taladrà el seu subsòl per treure'n plata, que no serví per desenvolupar el país, sinó per finançar les guerres de la metròpoli.

Dues agressions semblants al medi ambient donen resultats divergents en funció de factors polítics diferents. I el model de Mallorca és més semblant al del Perú que al d'Anglaterra. Amb un 15% de dèficit fiscal anual (el doble que Catalunya!), la manca de competències sobre els propis recursos ens ha portat a l'actual model econòmic, que és ben simple de descriure.

Durant els darrers anys, la riquesa ha provocat l'efecte crida i, per no tenir cap control sobre la immigració, una allau de nousvinguts ha arribat a un país que tenia menys d'un milió d'habitants (308.839 immigrants arribats entre 1996 i 2011, un increment d'un 27% sobre la població anterior). La comunitat autònoma ha hagut de contemplar impotent com aquests treballadors, generalment poc preparats (però que bé havien de menjar i s'havien d'allotjar a qualche lloc), determinaven un model econòmic on la productivitat s'havia de basar en salaris baixos. El turisme, doncs, aparentment (només aparentment) és el responsable de dos fenòmens preocupants:

- D'una part, les famílies balears, enriquides per l'activitat turística, han donat estudis als seus fills que, molt qualificats culturalment i tècnicament, no troben feina en la molt bàsica estructura econòmica de les Illes i han d'emigrar cap a països tècnicament desenvolupats.
- D'una altra part, una lectura simplista de la realitat fa que el turisme aparegui com a

responsable d'un descens en el nivell de vida: el PIB per càpita ha descendit en relació amb el d'altres regions espanyoles. El problema no és la renda regional, que va bé, sinó la dimensió del denominador que llasta el resultat. Per raons òbvies, la població immigrada no surt dels nivells de renda baixos, i això és confós amb un empobriment de tota la població... causat pel turisme!

Naturalment, si el turisme és font de tants de mals, s'ha de combatre. I aquí tenim els governs progressistes, que graven amb impostos nous l'activitat (l'ecotaxa), restringeixen el lloguer turístic (*), obliguen a reduir la capacitat dels hotels, limiten l'arribada de creuers turístics, etc. La meua conclusió és que no hi ha més solució que reconduir tota l'activitat econòmica vers un model autocentrat que asseguri una alta rendibilitat econòmica i afavoreixi el repartiment dels seus beneficis. Això requereix molts recursos durant molt de temps. I si no vénen de l'estat (fi de la depredació fiscal), cosa improbable, hauran de venir de la pròpia activitat que, com en totes les economies en les fases inicials de desenvolupament, haurà d'acumular excedent de la manera que sigui. Durant un temps, haurà de ser més depredadora, més explotadora dels recursos naturals, més acumuladora de beneficis a costa de les rendes baixes, etc. Si l'excedent que això creï serveix per canviar i racionalitzar el model, com va fer la terrible Revolució Industrial anglesa, haurem assegurat un futur sostenible i pròsper. Si l'excedent, com fins ara, va a parar a altres regions i a les butxaques d'empresaris que no tenen interès en el futur del país, tindrem una economia sostenible d'una classe molt especial: no hi ha res més sostenible que la pobresa. I tot desenvolupament passa per una fase de sacrificis i per la tutela dels poders públics.

Joan Mir i Obrador,
doctor en Economia per la Universitat de les Illes Balears
i professor d'Economia Aplicada

(*) Després de l'apropiació per part dels hotelers de totes les rendes del turisme (via el tot *inclòs*), el lloguer turístic ha representat un repartiment més ampli d'aquestes rendes, ja no monopolitzades pels hotelers.